INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF
Contemporary Pedagogical and Philological Research
2026 / No. 1(2)
SCIENCE CONNECTS PEOPLE

UO‘K: 821.512.133-1.09

ZULFIYA SHE’RLARINI IFODALI O‘QISH VA BADIIY-G‘OYAVIY TAHLIL QILISHNING METODIK ASOSLARI

Xakimova Farida Ilhom qizi
Termiz davlat pedagogika instituti, Tillar fakulteti o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi o‘qituvchisi
E-mail: xakimovafarida470@gmail.com
Baratova Sabogul
Termiz davlat pedagogika instituti, Tillar fakulteti o‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 1-bosqich 26.02-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston xalq shoirasi Zulfiya lirikasining badiiy-estetik xususiyatlari, she’rlarni filologik tahlil qilish usullari hamda ifodali o‘qish texnikasi (intonatsiya, mantiqiy urg‘u, psixologik pauza va temp) ilmiy-metodik jihatdan yoritilgan. Shoiraning “Bahor keldi seni so‘roqlab” va “O‘g‘lim, sira bo‘lmaydi urush” she’rlari misolida matnning ichki ruhiy ohangini tinglovchiga yetkazish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Zulfiya lirikasi, ifodali o‘qish, intonatsiya, mantiqiy urg‘u, badiiy tahlil, lirik qahramon, pauza.

Аннотация: В данной статье с научно-методической точки зрения освещены художественно-эстетические особенности лирики народной поэтессы Узбекистана Зульфии, приемы филологического анализа стихотворений, а также техника выразительного чтения (интонация, логическое ударение, психологическая пауза и темп).

Ключевые слова: лирика Зульфии, выразительное чтение, интонация, логическое ударение, художественный анализ, лирический герой.

Abstract: This article explores the artistic and aesthetic features of the lyrics by the People’s Poet of Uzbekistan Zulfiya, methods of philological poetry analysis, and

expressive reading techniques such as intonation, logical stress, psychological pause, and tempo.

Keywords: Zulfiya's lyrics, expressive reading, intonation, logical stress, artistic analysis, lyrical hero.

Kirish

Adabiy ta'lim jarayonida badiiy asarning g'oyaviy-estetik mohiyatini chuqur anglash va uni tinglovchiga ta'sirchan yetkazishda ifodali o'qish alohida o'rin tutadi. Tadqiqotchi F. Xakimova ta'kidlaganidek, ifodali o'qish va notiqlik san'atining nazariy asoslari hamda amaliy vositalari nutq ta'sirchanligini oshirish va matn ruhini to'laqonli ochishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi [1, 158]. Ayniqsa, lirik asarlarni o'rganishda so'zning ma'no qatlamlarini ochish bilan birga, shoir qalbidagi ruhiy kechinmalarni ovoz ohangi orqali jonlantirish muhim metodik talab hisoblanadi. O'zbekiston xalq shoirasi Zulfiya ijodi o'zining samimiyati, ichki dramatizmi, vafo va sadoqat tuyg'ularining yuksak badiiy talqini bilan adabiyotshunoslikda alohida qimmatga ega.

Zulfiya she'rlarini shunchaki yodaki o'qish ularning tub falsafiy mazmunini to'liq ochib bermaydi. Har bir misra ortidagi yashirin dard, umid va matonatni his qilish uchun avvalo she'rning badiiy-kompozitsion tahlilini amalga oshirish, so'ngra unga mos ijro partiturasini tuzish zarur.

Asosiy qism

Zulfiya lirikasini tahlil qilish va ifodali o'qishga tayyorlash ikki uzviy bosqichda olib boriladi: birinchisi — matnning poetik-g'oyaviy tahlili, ikkinchisi — ijro texnikasi elementlarini qo'llash. Badiiy asarning falsafiy-estetik qatlamlarini chuqur tahlil qilish orqali undagi insoniy kechinmalar va hayotiy haqiqatlarni yuzaga chiqarish mumkin [2, 180]. Shoiraning mashhur "Bahor keldi seni so'roqlab" marsiyasi bu borada eng yorqin namuna bo'la oladi. She'rda bahor faslining uyg'onishi bilan lirik qahramon qalbidagi ayriliq iztirobi o'zaro qarama-qarshi (tazod) qo'yiladi:

Salqin saharlarda, bodom gulida,
Binafsha labida, yerlarda bahor.
Qushlarning parvozi, yellarning nozi,
Baxmal vodiylarda, qirlarda bahor...

Ushbu dastlabki bandni ifodali o‘qishda ijrochidan mayin, yorug‘ va sokin intonatsiya talab etiladi. Chunki tabiat manzarasi (“bodom guli”, “binafsha labi”, “baxmal vodiylar”) jonlantirish va sifatlash san’atlari orqali nihoyatda go‘zal tasvirlangan. Biroq keyingi misralarda ohang keskin o‘zgarib, chuqur sog‘inch va savol ohangiga o‘tadi. Bu o‘rinda psixologik pauza muhim rol o‘ynaydi: tabiat tasviridan so‘ng qisqa sukut saqlash tinglovchini lirik qahramonning ichki faryodiga tayyorlaydi.

Shoiraning “O‘g‘lim, sira bo‘lmaydi urush” she’ri esa butunlay boshqa — da’vatkor, qat’iyatli va publitsistik pafosga ega. She’r sarlavhasidagi “sira” so‘ziga tushadigan mantiqiy urg‘u butun asarning g‘oyaviy o‘zagini belgilaydi. Ona tilidan yangrayotgan bu xitobda ham mehr-shafqat, ham urushga qarshi murosasiz iroda mujassam. Ifodali o‘qish jarayonida ovoz tempi o‘rtacha sur’atda boshlanib, tinchlik va kelajak haqidagi misralarda ko‘tarinki, tantanavor tus oladi.

Metodik jihatdan talabalarga Zulfiya she’rlarini tahlil qildirishda quyidagi amaliy usullar yuqori samara beradi:

1. Badiiy tasvir vositalarini aniqlash: she’rdagi istiora, tashbeh, jonlantirish va tazod san’atlarini topish orqali muallifning estetik niyatini anglash.

2. Ohang xaritasini tuzish: matn ustida mantiqiy urg‘u tushadigan tayanch so‘zlarni belgilash hamda qisqa va uzoq pauza o‘rinlarini ajratish.

3. Qiyosiy tinglash va ijro: she’rni turli ruhiy holatlarda o‘qib ko‘rish va eng tabiiy, samimiy ijro variantini tanlash.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Zulfiya she’rlarini badiiy-g‘oyaviy tahlil qilish va ifodali o‘qish talabalarda nafaqat badiiy did va nutq madaniyatini rivojlantiradi, balki ularni

yuksak insoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalaydi. She’r matnidagi badiiy san’atlar va vazn xususiyatlarini intonatsiya, pauza hamda mantiqiy urg‘u bilan uyg‘unlashtirish asarning ta’sir kuchini oshiradi. Ushbu metodik yondashuv adabiyot darslari va ifodali o‘qish mashg‘ulotlarida keng qo‘llanilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xakimova, F. (2025). Ifodali o‘qish va notiqlik san’ati: nazariy asoslar, turlari hamda amaliy vositalar. Лучшие интеллектуальные исследования, 58(3), 157–164.

2. Xakimova, F. (2026). “Dunyoning ishlari” asarining badiiy-falsafiy talqini va “Iltijo” hikoyasining mazmun-mohiyati. Tamaddun Nuri Jurnali, 5-jild, 1-qism (80-son), 179–181-betlar.

3. Zulfiya. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 2015. – 320 b.

4. Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008. – 536 b.

5. Yo‘ldoshev Q. Yoniq so‘z. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. – 548 b.

6. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. – 224 b.